

Forsvarsdepartementet
postmottak@fd.dep.no

Asker, 6. januar 2022
Deres ref.: 2022/1-2//

KRISTENDOMMENS ROLLE I FORSVARET

Det vises til mottatt innsyn datert 4. januar 2022 i Forsvarsdepartementets (FD) brev datert 2. november 2021 med oppfordring til Etisk råd for forsvarssektoren (ERF) om vurderinger av kristendommens rolle i Forsvaret, og svar datert 9. desember 2021 fra ERF til FD v/ avd. V (avdeling for personellpolitikk, kompetanse, integritet og felles juridiske tjenester).

FD viser i sitt brev til løytnant Stian Husebys kronikk «*Tid for skilsmisse*» i NRK, 31. oktober 2021: <https://www.nrk.no/ytring/tid-for-skilsmisse-1.15703321>

Uten diskusjon eller kontradiksjon til kronikken, viser FD til de forutsetningene som Huseby har for sitt resonnement og sine konklusjoner, og legger disse til grunn for oppfordringen til ERF.

Flere utsagn i kronikken, og FDs henvisninger til denne som grunnlag for oppfordringen til ERF, kan ikke stå uimotsagt. Vesentlige momenter for temaets vurdering er utelatt av både Huseby, FD og ERF.

Huseby hevder at avslutningsseremoni ved Krigsskolen, gudstjeneste ved Krigsskolens årssdag og bønn ved bataljonsoppstilling gjør det vanskelig å karakterisere Forsvaret som noe annet enn en kristen organisasjon. Denne fremstillingen av kirkelige handlinger i Forsvaret som uttrykk for, og deltagelse i, privat religionsutøvelse, utelater vesentlige aspekter for en helhetlig forståelse.

Huseby kritiserer at religiøse ledere i Forsvaret får offisersgrad som gir formell makt og autoritet. FD henviser uten innvendinger til Husebys oppfatning om at soldater med personlige utfordringer sendes «*til en prest for samtale i stedet for til en person med rett kompetanse for slike situasjoner*».

På bakgrunn av oppfordringen fra FD og kronikken til Stian Huseby har ERF levert sin vurdering av ytringen med 7 konkrete anbefalinger som konklusjon.

Med bakgrunn i det mottatte innsynet har vi flere merknader:

- Det er uvanlig at en kronikk i NRK gis mandat til å iverksette utredning med så vidtrekkende konsekvenser for en grunnleggende samfunnsinstitusjon som Forsvaret. Kronikken avslører ikke forhold som har vært unndratt offentlig kunnskap og innsyn, og som ved sin avdekking skaper et umiddelbart behov for tiltak. Generell og løpende samfunnsdebatt anerkjennes som et naturlig bakteppe for politiske prosesser, men så vidtrekkende oppfordring som FD har gitt til ERF bør forutsette begrunnede politiske og demokratiske initiativer og prosesser. De synspunktene Huseby fremfører kan være høringsuttalelse i en slik demokratisk prosess.
- Anbefalingene fra ERF kan oppfattes å skape sitt eget moment, uten langsiktige utredninger og demokratiske prosesser, slik endringer av Forsvarets verdigrunnlag må forutsette.
- Saksbehandlingen er ikke samordnet med veiledningen om Forsvarssektorens verdigrunnlag, som FD presenterte den 12. november 2021, og er uten referanser til denne: <https://www.regjeringen.no/contentassets/27139a6f03c64a10b4507bd2cb16edf4/no/pdfs/forsvarssektorens-verdigrunnlag-2021.pdf>

- Det legges feilaktig inn som premiss for oppdraget til ERF at noen «*sendes til en prest i stedet for en person med rett kompetanse*». Ingen i Norge tvinges til samtale med prest, heller ikke i Forsvaret. Prester har for øvrig både formell og profesjonell kompetanse som ikke fortjener en slik overflatisk og ukorrekt beskrivelse. Dersom personlige problemer er av patologisk karakter, forutsettes det naturligvis at det henvises til medisinsk kompetent fagpersonell.
- Soldater og sivilt ansatte som ikke ønsker å delta i bønn eller gudstjenester må selvsagt respekteres. Dette hensynet er allerede ivaretatt ved mulighet for fritak. Dersom fritak praktiseres stigmatiserende, med oppgaver som vask av toaletter, så må dette løses mer konstruktivt i det enkelte tilfelle, uten å forutsette endringer i Forsvarets verdigrunnlag.
- Det som foreligger fra Huseby, FD og vurderingen fra ERF, savner en rekke referanser som er åpenbart relevante for temaet som er behandlet. Temaet er behandlet som et individualisert og personlig anliggende, uten referanse til Forsvaret som samfunnsinstitusjon og Forsvarets forpliktelser overfor og integrering med den norske statens konstitusjonelle verdigrunnlag:

- Grunnloven § 2: Om statsformen: «*Verdigrunnlaget forblir vår kristne og humanistiske arv*». Forsvarsmakten har et grunnleggende samfunnsoppdrag å forsvare denne statsformen. Hva betyr dette i praksis?

Det er i legitimt å hevde som personlig synspunkt at kristendommen står i motsetning til «*rasjonelle diskusjoner om moralsk filosofi fra et sekulært ståsted*» (Hustad). Andre posisjoner vil hevde at kristen identitet og verdiforankring, både historisk og i fremtiden, kan støtte både fri vitenskapelig kunnskapsutvikling og moralsk integritet i møte med totalitære ideologier.

- Grunnlovens § 4: Paragrafen regulerer at «*Kongen skal alltid bekjenne seg til den evangelisk-lutherske religion*». Innsynet i oppfordringen fra FD og vurderingen til ERF avdekker en forutsetning om at temaet er avgrenset til et individuelt og privatisert anliggende. Det står i kontrast til at Hans Majestet Kongen, som i sin konstitusjonelle rolle er Norges øverste befalingsmann, har en grunnlovsregulert bekjennelse.

- Huseby gir i sin kronikk en overflatisk og lite nyansert beskrivelse av forholdet mellom staten og Den norske kirke, som ikke kan forstås uten å forankre fremstillingen i kirkeforliket i 2008: <https://www.regjeringen.no/no/tema/tro-og-livssyn/den-norske-kirke/innsiktsartikler/fracstaskirke-til-stat-og-kirke/kirkeforliket-2008/id446943/>

Statsmaktene har vist respekt for hvor grunnleggende integrert Den norske kirke - og den verdiarven som DNK representerer – er for vår nasjonale identitet, arv og konstitusjonelle verdigrunnlag. Det er kritikkverdigg at FD og ERF legger til grunn en overflatisk og unyansert fremstilling av forholdet mellom staten og DNK, uten referanser til kirkeforliket og kirkeforlikets forbindelser til grunnlovsendringene og den norske statens verdiforankring.

- ERF har levert vurdering og konklusjoner som det hefter en rekke mangler og svakheter ved:
 - Notatet er usignert • I strid med mandatet for ERF kan vi ikke se at notatet er publisert • ERF redegjør ikke for hvilket regelverk er anvendt • ERF redegjør ikke for hvilke retningslinjer som leder til konklusjonene • ERF redegjør ikke for hvilke retningslinjer dagens praksis evt. bryter • ERF redegjør ikke for sin egen saksbehandling og prosess: Har ERF hatt møter? Har alle medlemmene deltatt? Er det innhentet kommentarer, i så fall fra hvem?
- <https://forsvarsetikk.no/>
<https://forsvarsetikk.no/mandat/>

På bakgrunn av disse vurderingene av dokumentinnsynet har vi følgende spørsmål og anbefalinger:

SPØRSMÅL:

1. Hvilken enhet gjorde vedtak om at Stian Husebys kronikk skulle utløse oppfordringen til ERF?
2. Var oppfordringen fra FD datert 2. november 2021 til ERF politisk behandlet?
3. Hvilken saksbehandling og prosess er planlagt videre på bakgrunn av notatet fra ERF?
4. Det anmodes om innsyn i:
 - Styringsdokumenter, lovgivning, tildelingsbrev og hjemler for Forsvarets verdigrunnlag
 - Mandat for utarbeidelse av veiledningen «*Forsvarssektorens verdigrunnlag*»
 - Pensum og læreplaner for FHS og de tre krigsskolene hva angår Forsvarets verdigrunnlag

ANBEFALING:

5. Personlig samvittighetsfrihet i forsvaret vurderes å være ivaretatt ved individuell fritaksrett
6. Prester og fagpersoner i tros- og livssynskorpset er ingen motsetning til medisinsk personell
7. Forsvarets institusjonelle og konstitusjonelle forpliktelse på grunnloven verdier presiseres
8. Forsvarets formulering av verdigrunnlag forankres i åpne demokratiske prosesser og vedtak

Forsvaret kan ikke formulere sitt eget verdigrunnlag og verdiforpliktelse frakoblet den norske statens konstitusjonelle verdigrunnlag. Kirkeforliket og dets konstitusjonelle konsekvenser inngår i dette grunnlaget. Forsvarets samlede organisasjon, kultur og legitimitet må gi den enkelte soldat og sivilt ansatte et kvalifisert grunnlag for å forstå dette.

Med vennlig hilsen

VERDIALLIANSEN

Jan Harsem, daglig leder / for styret

VEDLEGG:

- Brev datert 4. januar 2022 fra Forsvarsdepartementet om innsyn
- Brev datert 2. november 2021 fra Forsvarsdepartementet til Etisk råd
- Brev datert 9. desember 2021 fra Etisk råd for forsvarssektoren til Forsvarsdepartementet

KOPI:

- Etisk råd for forsvarssektoren
- Utenriks- og forsvarskomiteen i Stortinget
- Kontroll- og konstitusjonskomiteen i Stortinget
- Norges Forsvarsforening

VERDIALLIANSEN

Nettverk for menneskerettigheter og kristne verdier

ORG.NR.: 913 714 547

POST: Postboks 23 • 1371 Asker • Norge

WEB: www.verdialliansen.no / **FACEBOOK:** <https://www.facebook.com/verdialliansen>

EPOST: post@verdialliansen.no / **TLF.:** 95 77 11 99

DET KONGELIGE
FORSVARSDEPARTEMENT

Jan Harsem

Deres ref.:

Vår ref.:

Dato:

2022/1-2//

04.01.2022

Innsyn i Forsvarsdepartementets saksdokumenter

Forsvarsdepartementet viser til henvendelse av 4. januar 2022 om innsyn i dokumentene 2017/598-51 og 52.

De aktuelle dokumentene følger vedlagt.

Med hilsen

Forsvarsdepartementet

postmottak@fd.dep.no

Dokumentet er elektronisk godkjent og signert, og har derfor ikke håndskrevne signaturer.

Vedlegg:

- 1 2017 598-51
- 2 2017 598-52

Postadresse:
Postboks 8126 Dep.
0032 Oslo

Kontoradresse:
Glacisgata 1
Oslo

Telefon:
23 09 80 00

E-postadresse:
postmottak@fd.dep.no

Webside:
www.regjeringen.no/fd

Org.nr.:
972 417 823

DET KONGELIGE FORSVARSDPARTEMENT

Etisk råd for forsvarssektoren

Deres ref.:

Vår ref.:

Dato:

2017/598-51/FD V 4/HMY

02.11.2021

Kristendommens rolle i Forsvaret - behov for vurderinger fra Etisk råd

Forsvarsdepartementet viser til kronikken «tid for skilsmisse» som ble publisert 31. oktober på nrk.no, skrevet av Stian Huseby, løytnant og troppssjef i HMKG (<https://www.nrk.no/ytring/tid-for-skilsmisse-1.15703321>).

Huseby viser til at Staten og Den norske kirke offisielt skilte lag ved utgangen av 2016. I 2021 har likevel kristendommen fortsatt en fremtredende rolle i Forsvaret.

Huseby retter i sin kronikk oppmerksomheten mot at flere aktiviteter i Forsvaret ofte er direkte knyttet opp mot kristne ritualer, eksempelvis ved betaljonsoppstillinger og avslutningsseremonier ved endt utdanning. Huseby viser videre til den rolle prester i Forsvaret har overfor soldater med personlige utfordringer. Disse sendes etter Husebys oppfatning til en prest for samtale i stedet for til en person med rett kompetanse for slike situasjoner.

På bakgrunn av ovenstående vil departementet oppfordre ERF til å sette Forsvarets tilnærming til religion og livssyn på dagsorden. En problemstilling som kan diskuteres er om det bør skilles klarere mellom hva som er felles velferdsgoder for soldatene og hva som er en valgfri konfesjonsspesifikk aktivitet. En annen problemstilling kan være å drøfte hvorvidt den enkelte soldats reelle fritaksrett er ivaretatt godt nok i forbindelse med religiøse seremonier.

Med hilsen

Kjersti C. Klæboe (e.f.)
ekspedisjonssjef

Kristine Offerdal
avdelingsdirektør

Dokumentet er elektronisk godkjent og signert, og har derfor ikke håndskrevne signaturer

Postadresse:
Postboks 8126 Dep.
0032 Oslo

Kontoradresse:
Glacisgata 1
Oslo

Telefon:
23 09 80 00

Saksbehandler:
seniorrådgiver Hans Myhren
Integritet, etikk og forvaltningskompetanse i
forsvarssektoren

E-postadresse:
postmottak@fd.dep.no

Webside:
www.regjeringen.no/fd

Org.nr.:
972 417 823

Forsvarsdepartementet v/ avd. V

Ref.:2017/598-51/FD V 4/HMY

Dato: 09.12.21

Kristendommens rolle i Forsvaret – vurderinger fra Etisk råd

Med utgangspunkt i kronikken «Tid for skilsmisse» som ble publisert 31. oktober på nrk.no skrevet av Stian Husby, løytnant og troppssjef i HMKG (<https://www.nrk.no/ytring/tid-for-skilsmisse-1.15703321>) er ERF bedt om å gi sin vurdering angående kristendommens fremtredende rolle i Forsvaret. Bakgrunnen for kronikken og henvendelsen fra FD er at flere aktiviteter i Forsvaret er direkte knyttet til kristne ritualer, selv om Staten og Den norske kirke offisielt skilte lag ved utgangen av 2016.

Tros- og livssynsfrihet er grunnleggende prinsipp i samfunnet. For Forsvaret, som er en totalinstitusjon, betyr det at de bør ivareta den enkelte soldats rett til å utøve sin tro eller livssyn alene, eller sammen med andre. Det betyr også at Forsvaret må tilpasse seg det tros- og livssynsmangfold som eksisterer i samfunnet og blant Forsvarets personell i dag.

Når man skal vurdere den enkelte soldats reelle fritaksrett fra en bestemt konfesjons religiøse seremoni må man diskutere hvorvidt man skal melde seg på, eller være nødt til å melde seg av, altså såkalt *opt-in* eller *opt-out*. Blant annet fordi Forsvaret har en klar hierarkisk struktur, kan det være problematisk å praktisere fritaksretten ved at man aktivt må melde seg av arrangementer og seremonier som har et konfesjonsbestemt innhold – da er det ikke sikkert at fritaksretten oppleves som reell. ERF anbefaler at fritaksretten praktiseres ved at man aktivt må melde seg på. Det er også viktig å merke seg at Landskonferansen til Tillitsvalgtordningen

i Forsvaret allerede i 2014 vedtok at de ønsker en slutt på «bønn på linjen», feltgudstjenester og andre faste religiøse innslag i Forsvaret.

Etisk råd anerkjenner behovet for felles aktiviteter og seremonier som kan bidra til å styrke samholdet eller identiteten som soldat eller som forsvarsansatt. Slike seremonier kan utvikle solidaritet, felles verdier, og styrke samholdet. Forsvaret har allerede gjort et arbeid med å tydeliggjøre verdiene sine, (respekt, ansvar, mot), og fellesskapsbyggende seremonier kan bygge på dette arbeidet. Religionsspesifikke seremonier kan virke ekskluderende. ERF mener derfor at Forsvaret bør utvikle livssyns-åpne og inkluderende fellesseremonier og ritualer som ikke er konfesjonsbundne, men som er forankret i verdier som er samlende og fremmer menneskeverdet, respekt og samhørighet.

Det er flere problematiske sider ved at en bestemt konfesjons religiøse seremoni skal brukes for å markere for eksempel semesteravslutning og andre arrangementer. Det er kommet inn meldinger om at fritak fra slike arrangement ikke alltid fremstår som reelt, blant annet fordi julelunsjer og andre arrangement kan forutsette at man også deltar i for eksempel kirkeparade. Blant annet er kirkeparader en innarbeidet tradisjon i Forsvaret og blir gjerne brukt som en del av en semesteravslutning. Her bør det skilles tydeligere mellom kirkeseremonien (for de som ønsker å delta) og felleslunsjer og annet (for alle), som foregår før eller etter. Båremottak er Forsvarets seremoni for å ære soldater som har falt i tjeneste. I dag praktiseres ofte båreseremonier med tale fra både sjef og feltprest, uavhengig av de omkomnes eller deres familiers tros- og livssynstilhørighet. Det er uheldig hvis Forsvaret under nasjonale kriser og i arrangement av en seremoni som båremottaksseremoni kun lar majoritetens trossamfunn få representere Forsvarets personell som helhet. Da viser man at man ikke forstår det mangfoldet man er satt til å forsvare. Ved gjennomføring av ulike seremonier i forbindelse med dødsfall bør man ta utgangspunkt i den tro eller det livssyn den omkomne/pårørende har tilhørighet til.

Videre mener ERF at det er viktig å reflektere over og være seg bevisst den symbolmakten som ligger i ritualer, salmer, arkitektur, bilder, og lignende. Symboler kan bidra til å opprettholde tradisjonelle verdihierarkier og kan virke ekskluderende på minoritetskulturer/religioner, og kan bidra til å skape forestillinger om hva og hvem som dominerer og hvordan en bør innrette seg. Når det gjelder seremonirom i Forsvaret må det arbeides for å stille til rådighet egnede rom for at den enkelte kan utøve sin tro eller livssyn.

En problemstilling ERF blir bedt om å ta stilling til er hvorvidt det bør skilles klarere mellom hva som er felles velferdsgoder for soldatene og hva som er valgfri konfesjonsspesifikk aktivitet. ERF mener at aktiviteter som har preg av sosiale fellestilbud, ikke bør knyttes opp mot deltakelse i konfesjonsspesifikke aktiviteter. Eksempelvis bør ikke utdeling av goder som wienerbrød, vafler og kaffe i en stridspause under en øvelse, knyttes opp mot deltakelse i en feltgudstjeneste. Det bør heller ikke være slik at feltprestens velferdstelt er det eneste velferdstilbudet ute på en øvelse. Det er viktig å sikre at alle har lik tilgang på fellesgoder, uavhengig av om de deltar på konfesjonsspesifikke aktiviteter eller ikke.

Etisk råd anerkjenner at soldater og ansatte i Forsvaret kan trenge noen å snakke med, og at samtale tjenester er viktige tilbud. Ett rasjonale for tilstedeværelsen av tros- og livssynskorpset er at mennesker knyttet til såkalte totalinstitusjoner skal få ivaretatt rettighetene sine, og at disse tjenestene må tilbys aktivt ut fra menneskerettslige forpliktelser. Et annet rasjonale for at samtale tjenestene i Forsvaret tilbys, er ut fra et omsorgs- eller velferdsperspektiv. De fleste samtaler er ikke av religiøs art, men handler snarere om små og store livsproblemer. ERF mener derfor at det er vesentlig at Forsvaret sørger for at det finnes et profesjonelt samtaletilbud tilgjengelig for alle avdelinger som ikke er knyttet opp til Tros- og livssynskorpset. Samtaler med representanter fra Tros- og livssynskorpset bør betraktes som et supplement og ikke være det eneste samtaletilbudet ved avdelingene. Tros- og livssynskorpset bør videreutvikle sitt påbegynte arbeid for å gi et mer mangfoldig tilbud til sivile, soldater og offiserer i Forsvaret.

Til slutt vil ERF anbefale at retningslinjer og sentrale bestemmelser som regulerer religionsutøvelse i Forsvaret bør implementeres slik at praksisen blir likt tilrettelagt i ulike deler av Forsvaret.

Konklusjon: På grunnlag av diskusjonen over, anbefaler ERF følgende:

- Fellesseremonier i Forsvaret bør ikke være konfesjonstilknyttede. Det innebærer at seremonier som «bønn på linjen» bør avvikles som fellesseremoni. Slike seremonier kan i stedet erstattes av livssyns-åpne og inkluderende fellesseremonier som vektlegger Forsvarets og samfunnets fellesverdier.

- Konfesjonstilknyttet arrangement bør ha påmelding og ikke avmelding, for å unngå at fritaksretten fungerer stigmatiserende. Å pålegge den enkelte å aktivt må be om fritak anbefales ikke.
- Det bør skilles mellom hva som er felles velferdsgoder for soldatene og hva som er valgfri konfesjonsspesifikk aktivitet. Aktiviteter som har preg av sosiale fellestilbud, bør derfor ikke knyttes opp mot deltakelse i konfesjonsspesifikke aktiviteter.
- Forsvaret bør sørge for at det finnes profesjonelle samtaletilbud tilgjengelig for alle avdelinger som ikke er knyttet opp til Tros- og livssynskorpset.
- Tros- og livssynskorpset bør videreutvikle sitt påbegynte arbeid for å gi et mer mangfoldig tilbud til sivile, soldater og offiserer i Forsvaret.
- Seremonier knyttet til dødsfall i Forsvaret (minnestunder, syning/båreandakt, overlevering av kiste) bør ta utgangspunkt i den tro eller det livssyn den omkomne/pårørende har tilhørighet til.
- Retningslinjer og sentrale bestemmelser som regulerer religionsutøvelse i Forsvaret må implementeres slik at praksis blir likt tilrettelagt i ulike deler av Forsvaret.